

W POSZUKIWANIU MODELU OŚWIATOLOGII

Prezentowane w niniejszym artykule rozważania mają na celu podjęcie próby określenia warunków tworzenia nowej dla pedagogiki w Polsce subdyscypliny, która obszarem swoich zainteresowań naukowych objęłaby funkcjonowanie oświaty, w rozumieniu podanym w artykule, nie wyłączając procesu uczenia się uczniów.

W związku z tym, iż wkraczamy w okres wdrażania projektu Krajowych Ram Kwalifikacji, proces tworzenia nowych teorii i procedur metodologicznych musi uwzględniać tę problematykę, co zostało zasygnalizowane w powyższym opracowaniu.

Szczególne uwagę poświęcono zagadnieniom metodologicznym, które w dalszych pracach będą rozstrzygały o kształcie nowej subdyscypliny – oświatologii.

Słowa kluczowe: pedagogika, Krajowa Rama Kwalifikacji, zagadnieni metodologiczny, teorii edukacyjny, oświatologia.

У статті проаналізовано передумови щодо створення нової для педагогіки субдисципліни, яка б сферою своїх наукових інтересів цілісно охопила функціонування освіти (у розумінні представленому у даній статті), не виключаючи процесу навчання учнів.

У зв'язку з тим, що сьогодні в кожній країні триває розробка Національних рамок кваліфікацій у нових освітніх теоріях та методологічних процедурах, на думку автора, має бути відображена ця проблематика.

Особливу увагу присвячено методологічним проблемам, які значною мірою впливають на те, якої форми й змісту набере нова субдисципліна – освітологія.

Ключові слова: педагогіка, Національна рамка кваліфікації, методологічні проблеми, освітні теорії, освітологія.

Considerations presented in this article are to be regarded as an attempt to determine the conditions for the formation of a new subdiscipline of pedagogy, which would encompass the functioning of education within the meaning given in the article, not excluding the learning process of pupils.

In view of the fact that we are entering a period of the implementation of the project of the National Qualifications Framework, the process of creating new theories and methodological procedures must take into account these issues, which was signaled in the above study.

Particular attention was paid to methodological issues that in the further studies will decide on the shape of a new sub-discipline – osvitology.

Key words: pedagogy, National Qualifications Framework, methodological procedures, educational theories, osvitology.

Termin «oświata» upowszechnił się w języku polskim na przestrzeni XIX wieku, przejmując funkcje dawnych terminów «instrukcja», «edukacja». Termin ten jest wieloznaczny i w zasadzie nie ma ścisłego odpowiednika w językach obcych (Encyklopedia powszechna..., 1985, t. III).

Dwie definicje pojęcia «oświata» funkcjonują w licznych opracowaniach i badaniach. Pierwsza z nich informuje, iż «oświata» jest to stan i proces upowszechniania wykształcenia i kultury w społeczeństwie (tamże). Jest to «jedno z podstawowych pojęć humanistyki używane często zamiennie z pojęciem «edukacja», «formowanie», «kultura»;

obejmuje całokształt instytucji edukacyjnych i dokonujących się w nich intencjonalnych i w miarę racjonalnych procesów służących kształtowaniu osobowości człowieka – zarówno dzieci i młodzieży, jak i ludzi dorosłych; jest ona działaniem, którego celem jest doprowadzenie jednostek i całego społeczeństwa do określonego poziomu rozwoju umysłowego i rozwoju zawodowego» (Encyklopedia pedagogiczna..., 2004). Definicja według Słownika pedagogicznego W. Okonia (2004) jest następująca: «Oświata jest to ogół odpowiednio powiązanych ze sobą placówek i instytucji wychowania bezpośredniego i pośredniego, umożli-

liwiających obywatelom zdobywanie ogólnego i zawodowego wykształcenia oraz wszechstronny rozwój osobowości». Takie rozumienie «oświaty» będzie podstawą dalszych rozważań. Pozwala ono rozpatrywać oświatę jako strukturę, czyli zbiór elementów i relacji między nimi. Dzięki temu można zaproponować główne tendencje tworzenia modelu teorii oświatologicznej, czyli dążenia do udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

Jakie warunki powinny spełniać metajęzykowe rozważania o oświacie, by można było uznać ją za subdyscyplinę pedagogiki, na zrywając oświatologią?

Posługiwanie się treścią pojęcia oświata ma już swoją tradycję językową i mówienie o niej w metajęzyku powinno stanowić podstawę tworzenia teorii naukowej.

Jakie czynniki różnicujące należy wyodrębnić, by nie utożsamiać zakresu pedagogiki z zakresem oświatologii, ani też nie podporządkować w pełni tej ostatniej dyscyplinie głównej?

Należy więc określić:

1. Co i w jakim celu ma być badane i analizowane?

2. Rodzaje pytań, które będą metodologicznie poprawne.

3. Rodzaje zdań, które będą przypuszczalnymi rozwiązaniami problemów.

4. Sposób, w jaki będą prowadzone badania w ramach oświatologii.

5. Sposoby interpretowania uzyskanych wyników badań.

Całość powinna być spójna logicznie i pojęciowo oraz zawierać tylko te pojęcia, które są szczególnie istotne dla tworzonego modelu.

Elementy wchodzące w zakres oświatologii można wstępnie zawrzeć w dwóch głównych obszarach o charakterze teoretycznym i badawczym, początkowo bez próby oceny ich ważności.

Pierwsza grupa dotyczy elementów struktury aktualnego ustroju szkolnego, a druga – poziomów kwalifikacji, jako wyniku edukacji ogólnej, co jest ściśle związane z Krajowymi Ramami Kwalifikacji.

Aktualny ustrój szkolny w Polsce zakłada istnienie wykształcenia podstawowego, gimnazjalnego, wykształcenia zawodowego oraz wykształcenia średniego zakończonego świadectwem dojrzałości.

Poszczególne poziomy kształcenia są ściśle powiązane z funkcjonowaniem instytucji oświatowych, których zadaniem jest realizacja procesów kształcenia i wychowania prowadzących do uzyskania pozytywnych wyników na podanych poziomach.

Wyznacznikami aktualnego ustroju szkolnego w Polsce są przede wszystkim cele kształcenia, programy nauczania, metody nauczania i uczenia się, zbiór środków dydaktycznych, w tym podręczników, a także kształcenie, dokształcanie i doskonalenie nauczycieli. Wszystkie wymienione elementy stanowią podstawę funkcjonowania instytucji oświatowych, które poddawane są analizie jakości kształcenia, przeprowadzanej przez powołane do tego celu zespoły.

Druga grupa zawiera, zgodnie z Krajowymi Ramami, pięć poziomów kwalifikacji w ramach edukacji ogólnej. Poziomy te nie pozostają w ścisłym związku z aktualną strukturą oświatową, ani sposobami uczenia się (OdEuropejskich..., 2010). Odnoszą się przede wszystkim do edukacji formalnej:

«Kwalifikację poziomu pierwszego osiągnie osoba, która osiągnęła efekty uczenia się zgodne ze standardem określonym w podstawie programowej dla absolwenta szkoły podstawowej;

Kwalifikacji poziomu drugiego powinny odpowiadać osiągnięcia w uczeniu się przewidziane w nowej podstawie programowej dla absolwentów gimnazjum;

Kwalifikacji poziomu trzeciego powinny odpowiadać efekty uczenia się przedmiotów ogólnokształcących po ukończeniu cyklu powszechnego standardowego programu edukacji ogólnej (w warunkach szkolnych standardowy program edukacji ogólnej ma być realizowany przez 10 lub 12 lat nauki, to znaczy albo do końca pierwszej klasy szkoły ponadgimnazjalnej, której ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości, albo do końca nauki w 3-letniej zasadniczej szkole zawodowej);

Kwalifikacji poziomu czwartego będą odpowiadać osiągnięcia osoby, która zdała egzamin maturalny;

Kwalifikacje poziomu piątego osiągną absolwenci szkół policealnych i przygotowujących rzemieślników do mistrzostwa» (tamże).

Projekt zakłada, iż wszystkie kwalifikacje zawodowe będą poświadczane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną i Okręgowe Komisje Egzaminacyjne, po uprzednim przeprowadzeniu przez nie zewnętrznych egzaminów zawodowych.

Główne założenia projektu Krajowych Ram Kwalifikacji dotyczą przestrzegania zasady korelacji między treściami poszczególnych przedmiotów oraz zasady uaktualniania treści przedmiotów

i wymagań egzaminacyjnych. Dzięki spełnieniu tych zasad będzie można zapewnić uczniom zdobywanie nowoczesnych kwalifikacji na poszczególnych poziomach. Przyczyni się to także do stworzenia możliwości porównywania krajowych standardów ze standardami realizowanymi w innych krajach, co w konsekwencji umożliwi zdobywaną wiedzę.

Wyodrębnione elementy dwóch głównych obszarów zagadnień mogą być przedmiotem rozważań teoretycznych i badawczych nauki o oświacie – oświatologii. W pierwszym rzędzie należy ocenić aktualny stan oświaty, odpowiadając na pytania: Jaka jest aktualna struktura oświaty? Jaka jest efektywność poszczególnych elementów tej struktury? Jaka jest efektywność funkcjonowania struktury oświatowej w aktualnych warunkach społecznych? Ogólność tak sformułowanych problemów w postaci pytań typu dopełnienia wymaga ich uszczegółowienia, by z ogólnodiagnostycznych pytań przejść do pytań o relacje i zależności oraz o liczbę i charakter zmiennych różnicujących. Jednocześnie formułowane problemy powinny dotyczyć czynników zewnętrznych, takich jak np. czynniki demograficzne, czynniki społeczne, gospodarcze i polityczne itd.

Wyniki uzyskane dzięki przeprowadzonej diagnozie będą podstawą wyjaśnienia zachodzących w oświacie zjawisk i procesów, **dzięki czemu oświatologia spełni jedną z podstawowych funkcji naukowych – funkcję eksploracyjną.** W celu spełnienia **funkcji prognostycznej** trzeba udzielić odpowiedzi na pytanie: Czy i w jakim stopniu struktura oświaty ulegnie zmianie w perspektywie jednego roku – prognoza krótkoterminowa, od jednego do pięciu lat – prognoza średnioterminowa, wreszcie powyżej pięciu lat – prognoza długoterminowa. Kolejne działania badawcze powinno zmierzać do uzyskania odpowiedzi na pytanie: W jakich zakresach i w jakim stopniu należy dokonać modyfikacji istniejącego systemu oświatowego? **To postępowanie stanie się wypełnieniem przez oświatologię funkcji praktycznej.** Ustalenie konieczności dokonania zmian w oświacie będzie ściśle powiązane z elementami drugiej grupy, wynikającymi z podstaw Krajowych Ram Kwalifikacji. Zgodnie z nimi absolwent konkretnego poziomu powinien uzyskać określony zasób wiedzy, umiejętności jej rozumienia i umiejętności praktyczne oraz wykształcić postawy, co w sumie składać się będzie na kwalifikacje. Poziomy kwa-

lifikacji zdobywanych w ramach edukacji ogólnej będą wynikiem osiągnięć uczącego się w następujących zakresach:

- wiedza z zakresu humanistyki i życia społecznego,
- wiedza z zakresu nauk przyrodniczych,
- wiedza i umiejętności z zakresu matematyki,
- umiejętności komunikacyjne,
- umiejętność rozumowania umożliwiająca rozpoznanie problemów i dochodzenie do ich właściwego rozwiązania,
- umiejętności stosowania przyswojonej wiedzy w praktyce,
- zdolność do samodzielnego działania i do współpracy w zespole,
- świadomość własnej tożsamości oraz podejmowanie odpowie działalności (tamże).

Zadaniem oświatologii będzie więc wypracowanie dalekosiężnych celów kształcenia, które będą realizowane w szeroko rozumianym procesie uczenia się nie tylko zinstytucjonalizowanego (szkolnego), ale także indywidualnego i pozaszkolnego. Krajowe Ramy Kwalifikacji kładą bowiem nacisk nie tyle na szkolny proces nauczania-uczenia się, co na efekty uczenia się jednostki w wymienionych poprzednio zakresach. Prawdopodobnie prace nad formułowaniem celów kształcenia wymagać będą wielu naukowych (w zakresie poszczególnych dyscyplin), społecznych, kulturowych, gospodarczych i politycznych konsultacji, by w ich wyniku określić model sylwetki absolwenta kolejnego etapu uczenia się. Ten etap prac musi być poprzedzony skonstruowaniem metodologicznie poprawnej koncepcji tworzenia celów, jej teoretycznej weryfikacji i być może weryfikacji przez sędziów kompetentnych, wywodzących się z grupy konsultantów. Główne początkowe prace będą się koncentrowały wokół zagadnień logiczno-metodologicznych, których wynikiem powinien być spójny warsztat badawczy.

Kolejny etap, to przewidywanie sposobu analizy efektów uczenia się, czyli stworzenie systemu analizy jakości kształcenia, którego głównymi elementami będą, oprócz efektów kształcenia, także sposoby ich osiągania – metody uczenia się, a przede wszystkim sposoby oceniania i interpretowania tych efektów oraz porównywania z wymogami Krajowych Ram Kwalifikacji.

Efekty kształcenia będą oczywiście w dużej mierze związane z funkcjonowaniem istniejącego systemu oświaty, który obejmuje:

- przedszkola (w tym integracyjne, specjalne inne),
- szkoły podstawowe (w tym integracyjne specjalne, sportowe, inne),
- gimnazja (w tym integracyjne, specjalne, inne),
- szkoły ponadgimnazjalne (integracyjne, specjalne, inne),
- liczne placówki pozaszkolne i poradnie oraz ośrodki szkolno-wychowawcze),
- zakłady kształcenia nauczycieli,
- biblioteki pedagogiczne¹.

Z nowego podejścia do problematyki oświatowej wyniknie konieczność opracowania aparatu pojęciowego w tym zakresie oraz metod i narzędzi badania funkcjonowania tych placówek, co umożliwi wskazanie relacji między różnymi elementami tworzącymi aktualny system a elementami wynikającymi z zaleceń Krajowych Ram Kwalifikacji. Oczekuje się, iż dzięki temu powstanie na jego podstawie nowy system.

Jeżeli oświatologia będzie dążyć do tworzenia nowych systemów, nie tylko związanych z instytucjami, to zgodnie z wymogami analizy systemowej sformułuje pytania nie tylko o działanie obecnego systemu, ale także o jego niedostatki oraz o istotne dla niego wymagania i ograniczenia. W kolejności postępowania systemowego powinna być przeprowadzona analiza operacyjności systemu, jego funkcji, relacji między istotnymi czynnikami uprzednio określonymi. Ważnym elementem jest opracowanie alternatywnych rozwiązań systemu oraz określenie danych ilościowych dla niego istotnych. Skonstruowany system powinien zostać przetestowany, by mógł stanowić podstawę oświatologii jako dyscypliny (subdyscypliny) naukowej².

Ze sformułowanych uprzednio definicji oświaty wynika, że jest ona traktowana jako stan i jako proces. Z jednej strony więc rozpatrujemy ją jako zbiór instytucji i placówek, a z drugiej strony jako procesy, dzięki którym te instytucje i placówki funkcjonują, a w ich obszarach funkcjonują uczący się.

Dlatego też wybór określonej strategii badawczej będzie «uzależniony od wyobrażeń, doświadczeń i przekonań o danym obszarze badawczym, czyli od zespołu czynników sterowania wewnętrznego, w odróżnieniu od czynników sterowania zewnętrznego, którymi są głównie: zapotrzebowanie

na produkty naukowe, istniejący rynek naukowy, jak również klimat naukowy, tradycje filozoficzne, ideologia itp.» (Nowakowska, 1977, s. 245).

Jednym z obszarów strategii badawczej oświatologii powinno być badanie aktualnego stanu kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli oraz skonstruowanie nowoczesnej sylwetki nauczyciela wychowującego i wspomagającego rozwój ucznia dążącego w procesie uczenia się do zdobycia kwalifikacji na poziomie określonym przez Krajowe Ramy Kwalifikacji. Analiza stanu aktualnego doprowadzi zapewne do ujawnienia niedostatków w kształceniu nauczycieli oraz wskaże sposoby zapobiegania im, a także jej wyniki będą podstawą przygotowania zmodyfikowanych standardów kształcenia na poziomie studiów I i II stopnia, studiów podyplomowych. Modyfikacja kształcenia i doksztalcenia nauczycieli będzie wynikiem lub przyczyną, w zależności od stanowiska metodologicznego, konstruowania strategii badawczej w oświatologii.

Po tych wstępnych rozważaniach można uszczegółwić wcześniej sformułowane elementy paradygmatu oświatologii.

Badania mają obejmować wszystkie elementy aktualnie funkcjonującej oświaty oraz elementy wynikające z projektu Krajowych Ram Kwalifikacji, a także związki i relacje między nimi.

Od strony formalnej formułowane problemy będą miały charakter pytań typu rozstrzygnięcia i pytań – dopełnienia. Z merytorycznego punktu widzenia problemy będą dotyczyły diagnozy, prognozy i procesów naprawczych. Pytania o relacje, związki, czy też czynniki różnicujące wymagać będą formułowania zdań mogących pełnić rolę hipotez, które pozytywnie zweryfikowane dadzą podwaliny teorii oświatologicznych.

Rodzaj problemów i hipotez wyznaczy sposoby prowadzenia badań naukowych i prezentacji uzyskanych na ich podstawie wyników jakościowych i ilościowych, z uwzględnieniem procedur statystycznych.

W ramach oświatologii zostaną opracowane charakterystyczne dla prowadzonych badań sposoby interpretowania rezultatów naukowych dociekań, dzięki czemu powstaną teoretyczne, a zarazem praktyczne podstawy subdyscypliny pedagogiki, jaką mogłaby być oświatologia.

Oczywista wydaje się też konieczność czerpania przez oświatologię z dorobku nauk takich, jak filozofia i etyka, pedagogika, psychologia, socjo-

¹ Por. www.prawo.vulcan.edu.pl. 07 sierpnia 2011 r.

² Por. RAND Corporation, www.rand.org

logia, logika, statystyka. W związku z tym istotne dla jej (oświatologii) rozwoju jest opracowanie koncepcji korzystania z zasobu innych nauk, czyli odpowiedzi na pytanie: Na ile i w jakim zakresie subdyscyplina ta jest teoretycznie i metodologicznie samowystarczalna, a w jakim stopniu, zgodnie z jakimi zasadami i z zastosowaniem jakich metod będzie wykorzystywać aparat pojęciowy i badawczy innych dyscyplin.

Podsumowując, należy oczekiwać, iż powstanie nowa teoretyczna konstrukcja naukowa obejmująca swoim zakresem istotną część nurtu pedagogicznego w naukach społecznych.

УДК 37:001.891 (438)

Natalia Bednarska

BADANIA OŚWIATOWE W POLSCE

Celem niniejszego artykułu było zaprezentowanie badań najważniejszej instytucji oświatowej, czyli polskiej szkoły. Autorka skoncentrowała się na ostatnio przeprowadzonych badaniach naukowych, a opublikowanych w latach 2010 – 2011. Wybrane przykłady ilustrują badania, których przedmiotem była całość życia szkoły lub tylko jej określony fragment. Zostały one przeprowadzone w nurcie badań ilościowych bądź jakościowych. Autorzy omawianych badań naukowych dokonali diagnozy zreformowanej polskiej szkoły. Wybrane przykłady mają być przedmiotem refleksji na temat jakości, celowości i wagi przeprowadzanych badań oświatowych w Polsce.

Słowa kluczowe: szkoła polska, badania oświatowe, diagnostyka reformowanie, jakość badań.

Метою даної статті є презентація наукових досліджень найважливішої освітньої інституції – польської школи, які були проведені останнім часом та опубліковані у 2010 – 2011 роках. Обрані приклади ілюструють дослідження, предметом яких було цілісне життя школи або лише його окремі фрагменти, і які були проведені в формі кількісних або якісних досліджень. Автори, матеріали яких розглядаються, провели діагностику реформованої польської школи. Окремі приклади спонукають до роздумів на тему якості, доцільності та значення проведених досліджень освіти у Польщі.

Ключові слова: польська школа, дослідження освіти, діагностика реформування, якість досліджень.

The article presents a review of latest research of polish school. The author focused on studies published in 2010 – 2011. Selected examples illustrate the research, which was the subject of a whole school life or just a specific part of it. They were conducted in quantitative or qualitative methodology. Those authors diagnosed effectiveness of polish school reform, which was started in 1999. Presented examples will be the subject of reflection on the quality, relevance and importance of educational research conducted in Poland.

Key words: polish school, educational research, the diagnostics of the polish school reform, the quality of the research.

«Oświata obejmuje całokształt (ogół) instytucji edukacyjnych i dokonujących się w nich **intencjonalnych i w miarę racjonalnych procesów** służących kształtowaniu osobowości człowieka – zarówno dzieci i młodzieży, jak i ludzi dorosłych; jest ona działaniem, którego celem jest doprowadzenie jednostek i całego społeczeństwa do okre-

Literatura

1. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Hasło: «oświata». Wyd. Akademickie «Żak», Warszawa 2004.
2. Encyklopedia powszechna PWN, hasło: «oświata». Wyd. 2. Tom III. Warszawa 1985.
3. Nowakowska M.: Teorie badań. Ujęcia modelowe. PWN, Warszawa 1977.
4. Od Europejskich do Polskich Ram Kwalifikacji. Model Polskich Ram Kwalifikacji. Warszawa, styczeń 2010, strona MEN.
5. Okoń W. (red.): Słownik pedagogiczny. Hasło: «oświata». Wyd. 4. Wyd. Akademickie «Żak», Warszawa 2004.

ślonego poziomu rozwoju umysłowego i rozwoju zawodowego; proces ten **realizuje się głównie poprzez opracowywanie treści umysłowych i poznawanie różnych zjawisk kultury** (podkr. – N.B.) (Aleksander, 2005, s. 1023).

Powyższa definicja jasno podaje, że głównym filarem, na którym powinny opierać się działania